

DEL LUAR A LA CELÍSTIA

Teixeira de Pascoaes [et al.]; Ignasi Ribera i Rovira (trad.);

Víctor Martínez-Gil (intr.) (2017).

Atlàntiques

(Barcelona: Editorial Barcino / Biblioteca Històrica de la Traducció Catalana, 3)

Els apassionats i estudiosos de les traduccions ens hem de felicitar de la iniciativa de l'editorial Barcino de publicar la col·lecció Biblioteca Històrica de la Traducció Catalana, que ens posa a l'abast edicions facsímils de versions que han estat puntals en la formació del panorama d'anostraments literaris. En aquest cas recupera les *Atlàntiques* d'Ignasi Ribera i Rovira, un personatge que caldria tenir sempre ben present en la història de les relacions culturals luso-catalanes i particularment en l'apartat de les traduccions. Fa pocs anys es va reeditar el seu assaig *Portugal literari* (a cura de Sebastià Bennasar, Nova Editorial, 2014), obra que suposava la presentació de la literatura portuguesa a casa nostra i que ja en contenia algunes mostres traduïdes. El recull que ara ens ocupa, *Atlàntiques* (1913), pretén oferir al lector català una mostra significativa de la poesia portuguesa contemporània, de fet l'única que tindrem fins a les dues antologies de Josep M. Llompart (*Poesia galaico-portuguesa* i *Poesia gallega, portuguesa i brasilera moderna*, Edicions 62, 1984 i 1988).

No cal explicar l'interès de poder gaudir d'aquesta edició facsímil, que gairebé suposa tenir a les mans el volum de 1913. En la reedició de *Portugal literari*, en canvi, hom va inclinar-se per una impressió moderna i amb ortografia actualitzada. Les dues opcions són bones i cadascuna té partidaris. En tot cas, els responsables d'aquesta col·lecció de Barcino han optat per la reproducció exacta i és d'agrair perquè, com dèiem, quasi experimentem el gaudi del bibliòfil de tenir l'edició original a les mans i de poder veure la tipografia i l'ortografia de l'època (o personal del traductor en alguns casos).

La tria que fa Ribera i Rovira de la lírica portuguesa hem de reconèixer que és filla del seu temps. Té molt poca o nul·la distància amb certs autors i aquesta circumstància fa que els valori més del que ho podríem fer ara. Per això un poeta com Guerra Junqueiro hi té una presència important; no sorprèn perquè coneixem l'admiració de Ribera i Rovira per aquest autor (Martínez-Gil

la remarca a la seva introducció, com direm); avui, en canvi, considerariem que aquest poeta és més interessant com a fenomen cultural que no pel seu valor líric, però per això mateix *Atlàntiques* és també una publicació valuosa com a document d'una època. El mateix podríem dir si parléssim d'altres autors, que avui ja només són simples noms que formen part de llistes en les històries de la literatura portuguesa. Al costat d'aquests poetes avui ja no tan considerats, en les pàgines de les *Atlàntiques* emergeixen les grans figures d'Antero de Quental, d'António Nobre, de Cesário Verde o de Teixeira de Pascoaes. Quant a la qualitat literària de les versions, Ribera i Rovira és un versificador correcte, però no genial (també Martínez-Gil ho apunta). No voldria que s'interpretés que només n'estic destacant defectes, sobretot perquè, ans al contrari, no crec que ho siguin: en primer lloc, perquè l'antologia, com hem palesat, compleix la seva funció amb la inclusió dels grans poetes i dels poetes que per diversos motius poden cridar l'atenció de l'antòleg o la nostra i, en segon lloc, perquè els versos traduïts es llegeixen agradablement. Si a això hi afegim que podem trobar en el volum el pròleg original del mateix Ribera, no es necessiten més motius per llegir o rellegir les *Atlàntiques*.

A més a més, aquesta col·lecció de Barcino no sols torna a posar a la nostra disposició aquests tresors de la història de la traducció catalana, sinó que els acompanya de l'estudi introductori d'un especialista. En aquest cas la labor ha estat encomanada a Víctor Martínez-Gil, un dels investigadors que més ha estudiat i difós la figura d'Ignasi Ribera i Rovira. Aquest personatge i la seva ideologia, l'iberisme, han estat objecte d'interès de diversos estudiosos, entre els quals podem esmentar (sense pretendre ser exhaustius) Jordi Cerdà, Fèlix Cucurull, Joaquim Sala-Sanahuja i Joan Valls. No hi ha dubte, però, que Víctor Martínez-Gil, amb una extensa bibliografia sobre el tema, era la persona més adequada per presentar-nos les *Atlàntiques*. En l'estudi preliminar situa la figura i l'obra del nostre lusòfil, i ens en presenta les versions poètiques. Podríem dir que Martínez-Gil sintetitza, quintaessència gairebé, en aquesta seixantena de pàgines el que ha anat aprenent i ensenyant en tots els anys que ha aprofundit en l'obra de Ribera.

Com és lògic, l'introducció comença fent-nos una presentació de la persona i del descobriment que fa de Portugal. Passa després a l'evolució del seu pensament, al seu itinerari ideològic, estètic i literari (especialment de l'enyorantisme) i al desenvolupament de la seva obra i com arriba a les *Atlàntiques*. Finalment, com és lògic, es detura en la confecció d'aquest recull i exposa i analitza els criteris de la versió.

Fa una immillorable descripció de la figura i de la seva importància: «era més home d'adaptacions i de mediacions que no pas de grans originalitats», ens diu. Precisament les seves dues grans publicacions, el *Portugal literari* i les *Atlàntiques*, són una magnífica prova de com es materialitza aquest paper de mediador, en el primer cas en l'exposició assagística i en el segon en la mostra directa de la lírica portuguesa a través de la versió poètica.

Víctor Martínez-Gil també destaca la importància de les *Atlàntiques* com a pont entre les dues terres i cultures, i de passada en l'evolució de l'ideari i de l'obra de Ribera: «Si *Iberisme* era un llibre de doctrina política ideal, la República Portuguesa permetia ara planificar una doctrina amb més possibilitats d'esdevenir real. I sobretot, i d'aquí la importància de les *Atlàntiques*, permetia concretar-la en un sentit literari i cultural lusocatalà». Aquesta qüestió dels personatges-pont entre les dues cultures, Martínez-Gil ja l'havia tractada en diversos papers i, especialment, és el tema del recull d'estudis que va coordinar: «*Uns apartats germans*»: *Portugal i Catalunya* / «*Irmãos Afastados*»: *Portugal e a Catalunha* (Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2010).

L'introducció ressalta la importància de l'enyorantisme, en tant que Ribera presenta *saudade* i enyorança com a sentiments bessons, ambdós designats per mots que es volen «intraduïbles» (com els dos que formen el títol d'aquesta ressenya, proposats precisament per Ribera com a sinònims poètics). Martínez-Gil ens mena per l'evolució de l'iberisme riberià fins a la confluència enyorantista dels extrems de la península Ibèrica (Camões, Rosalía, Maragall) enfront del quixotisme del centre.

Quan ens explica el procés de les diferents antologies, sobretot quant a la tria d'autors, o als noms que canvien d'una antologia a l'altra, i a la importància que, com ja hem dit, dona a Guerra Junqueiro, el professor Martínez-Gil ens palesa què pretenia Ribera amb la seva tria, especialment amb l'aparició dels saudosistes en les *Atlàntiques*: mostrar en la pràctica el que defensava en la teoria.

Molt interessant és la hipòtesi (més que hipòtesi) de la proveniença alomariana del saudosisme. Gabriel Alomar hi encaixa perfectament, com a escriptor relacionat estèticament amb el Modernisme, moviment a què cal adscriure Ribera, com ressalta Martínez-Gil. Això ens porta a l'entronització de Maragall com a poeta enyorantista per excel·lència i, en conseqüència, al fet d'esdevenir el gran nom per agermanar amb Teixeira de Pascoaes.

La feina del traductor, punt cabdal en un text introductori d'aquesta col·lecció, és un tema tractat també amb rigor i mestria. Martínez-Gil se centra

principalment en els criteris que estableix Ribera i en les llibertats a què l'obliga el manteniment de la rima. Se'n destaquen els mèrits, però no se n'oculten els defectes. Els criteris són bons; en tot cas (com ja hem apuntat i Víctor Martínez-Gil explicita) adesiara li poden fallar l'estilística i el sentit del vers: «és en l'habilitat lingüística i en l'adequació estilística i poètica —no pas en el model traductològic de fidelitat formal i de contingut, que és ben defensable— on poden sorgir els problemes»; però alhora l'introduïdor defensa Ribera i Rovira dels retrets puristes de Costa i Llobera i de Sagarra.

Veiem, per tant, que Martínez-Gil no ens ofereix un retrat maniqueu del personatge, ni ideològicament ni literàriament; l'estudiós no permet que la passió per la figura l'encegui, i ens en mostra virtuts i defectes, tant en la seva evolució ideològica com en la seva praxi literària. No cal insistir en el valor que aporta a l'estudi aquest rigor (d'altra banda, tret gens sorprenent per als qui hem seguit Martínez-Gil).

En definitiva, en la introducció es presenta magníficament la importància de l'obra de Ribera i Rovira i de les seves *Atlàntiques*. Voldria destacar-ne en particular aquesta encertada asseveració: «Més enllà del significat polític, va crear un espai de trobada i de debat amb la tradició portuguesa que atorgava nova llum a la pròpia tradició». Crec que el sentit i el mèrit de l'obra de Ribera i Rovira no es poden sintetitzar millor.

GABRIEL DE LA S. T. SAMPOL
Universitat de les Illes Balears
gabrielstsampol@hotmail.com